

ȘTIINȚA – TEOLOGIA

- un fals conflict -

Transdisciplinarity in Science and Religion, Ed. Curtea Veche, București.

Obișnuiți deja cu lucrări, dezbateri, cărți extrem de interesante, venite dinspre Profesorul de fizică, de la Universitatea Paris, care și-a depășit granițele, limitele conceptuale, abordând cu succes și alte domenii decât cele științifice, de această dată, Prof. Basarab Nicolescu, în volumul mai sus amintit, prezintă interfata noii viziuni asupra lumii, pornind de la fertilul dialog dintre André Parinaud și André Breton.

„Vous ne pensez donc pas que les sciences physique qui, depuis cinquante ans, modifient la structure de notre conception du monde, ont influencé l'oeuvre des artistes?” (Basarab Nicolescu, *Stéphane Lupasco: Du monde quantique au monde de l'art*, p.203, în op.cit.). Răspunsul lui Breton este unul surprinzător și susținut: „je témoigne que les artistes ont été unanimes, ou peu s'en faut, à se désintéresser de la théorie des Quanta et de la mécanique de Heisenberg (...)” p203, op. cit.

Materialul continuă, făcându-se referire la *Essai d'une nouvelle théorie de la connaissance*, prima carte a lui Lupasco. De subliniat că fizicianul și teoreticianul transdisciplinarității, Prof. Basarab Nicolescu, trasează un adevăr fundamental, care pleacă dinspre fizică înspre filosofia cu sfera ei teologică, apoi, din nou spre fizică, respectându-se în acest fel canonul dialogului.

„La physique quantique contient le germe d'une révolution conceptuelle sans précédent à l'époque moderne.” Acest deziderat filosofic prin care lumea modernă este capacitată să aibă o nouă viziune asupra vieții, vine dinspre fizicienii care au pus bazele fizicii cuantice: Max Plank, Einstein, Bohr, Heisenberg, Pauli, Schrödinger, Dirac, Born etc.

Este bine cunoscută teoria superpozițiilor stărilor sistemului cuantic, definită de cercetătorul austriac Schrödinger, conform căreia o particulă elementară își poate asuma prin propria ei stare două sau mai multe stări. Adverbele locative „aici” și „acolo”, conform noii teorii fizice, nu se mai disjunc, ci coexistă.

În ordine filosofică, teoriile filosofice ale lui Lupasco stau sub influența fizicii: „Lupasco fondée sur la logique d'antagonisme énergétique.” p.205, op.cit.

Un excelent analist al teoriilor fizice, al filosofiei în general, al teologiei, Prof. Basarab Nicolescu, în articolul menționat, va repune în discuție cel de-al treilea termen al medierii, constanta T, *terțul inclus*. Sunt foarte cunoscute cărțile dumnealui cu privire la fizica cuantică, la transdisciplinaritate, la noua hermeneutică, astfel că teoretizarea acestui fundamental eon al transdiscipli-

narității, *Le Tiers Inclus*, era așteptată, se impunea, mai ales în legătură cu opera și filosofia lupasciană, făcându-se apel și la absența, mai bine spus, *minus-prezența*, noțiunii de „nivel de realitate” din opera lui Lupasco. *Terțul inclus*, ceea ce el semnifică, reprezintă cheia noii hermeneutici: „Le tiers inclus est inscrit au coeur même de la physique quantique par le principe de superposition: la superposition de deux états quantiques, disons **oui** et **non**, est à nouveau un état quantique.” p.207, op.cit.

Prof. Basarab Nicolescu propune trei tipuri de tert inclus: „le tiers inclus logique lupascien est utile sur le plan de l'élargissement de la classe des phénomènes susceptibles d'être compris rationnellement.”

„Le tiers inclus ontologique, impliquant la considération simultanée de plusieurs niveaux de Réalité, est essentiel pour la compréhension de l'art.”

„Le troisième tiers, qui permet l'interaction entre le Sujet et l'Objet – le tiers caché – est le gardien de notre mystère irréductible (...)” p.209, op. cit.

Tudor Paraschiv, prof. la Facultatea de Teologie din Constanța, alege dezbaterile despre un posibil dialog dintre știință și credință, având drept bază rațiunea umană. Pentru ca dialogul să fie pertinent, preot Tudor Paraschiv gândește trei premise în absența cărora dialogul nu s-ar susține:

1. incomensurabilitatea paradigmatelor științei și religiei
2. necesitatea rămânerii fiecărui partener de dialog în sfera proprie de competență
3. imperativul păstrării neutralității axiologice a științei

Cunoașterea științifică ar avea la bază interpretarea rațională, pe când cunoașterea teologică își are punctul de plecare în revelația biblică. Paradigma propusă de profesorul de la teologie urmărește etapele parcurse de cele două domenii – științific și teologic, momentele care au determinat separarea dintre ele, atrăgând atenția asupra factorului principal: revoluția științifică din perioada modernă. „Cercetările mai recente, afirmă Tudor Paraschiv, din istoria culturii și a mentalităților indică drept premisă structurată a gândirii occidentale scolastice și neoscolastice dualismul ei constitutiv și radical dintre materie și spirit.

Aspectul în cauză este problematizat în același fel, mai înainte chiar, de I.P. Culiuanu, a se vedea în acest sens: „*Les gnosés dualistes d'Occident. Histoire et Mythes*”, 1990.

Însă, de schisma dintre rațiune și credință nu știința se face responsabilă, ci „transformarea teologiei în știință organizată rațional” (op.cit.p.39)

În acest moment, în conformitate cu evoluția științifică

și cu saltul domeniilor umaniste, se caută o nouă paradigmă, pentru repararea acestui hiatus, însă, după cum însuși prof. Paraschiv ne sugerează, există un eventual pericol în constituirea unui astfel de dialog. „Omul de știință tinde involuntar spre un așa-numit panfizicism, căutând să explice totul din perspectiva unilaterală a metodologiei științifice, iar teologul nefamiliarizat cu noile teorii științifice, riscă să rămână la un nivel de expresie depășit „arheologic”, tributari unor modele cosmologice perimate, pe care să le dogmatizeze drept singurele acceptabile pentru credință.”

Un punct comun al dialogului dintre știință și teologie ar fi cel constatat de Lazar Puhalo (*Dovada lucrurilor nevăzute*, Buc. Ed.XXI, 2005, p.56) și anume, demistificarea lumii naturale.

Dana Jalobeanu de la Facultatea de științe umaniste, Arad, dintr-o perspectivă mediativă, dezbate noțiunea „filosofia ca terapie”. Pornind de la cunoscutul tratat *Noul Organon* de Francisc Bacon, autoarea își îndreaptă judecățile asupra limitelor umane, limitelor intelectului, arătând cauzele care i-ar produce acestuia erorile de judecată. Impaciența, așa cum este arătat de Bacon, ar fi cauza primă pentru *intelectul bolnav*. „Intelectul uman este neliniștit, nu poate fi oprit și nu se odihnește, ci caută mereu mai departe, și mai departe, însă în van.” – *Noul Organon*, Cartea I, XLVIII, trad. Autoarei.

Un aspect care trimite spre demistificarea lumii, dar și a ideii, încetățenită în cultură de-a lungul timpului, conform căreia *omul ar fi o ființă religioasă*, este evidențiat

de articolul amintit aici, prin citarea lui Bacon. „Intelectul uman nu este o lumină, ci primește infuzii dinspre voință și afecte; de aici rezultă acele științe pe care le putem numi *științe după dorință*; omul este mai dispus să considere ca fiind adevărat ceea ce vrea el să creadă. Deci, respinge lucrurile dificile, din nerăbdarea de a cerceta, pe cele sobre, pentru că-i limitează speranța; lucrurile adânci ale naturii din superstiție, iar lumina experienței, din aroganță și mândrie.” (*Noul Organon*, I, XLIX p.98)

Cauzele ororilor în gândirea omului, așadar, survin din umorile proprii nestăpânite, cum ar fi: iubirea, ura, mândria, invidia etc.

Asumându-și perspectiva teologică, Bacon creionează succint deformarea intelectului, *o oglindă a creației* în faza lui inițială, diformă ulterior. Filozoful, pentru revenirea minții umane pe domeniul adevărului, propune ca reformă, cunoașterea din perspectiva moralei, așadar, *filosofia ca terapie pentru intelectul bolnav*. În materialul amintit, avem, prin intermediul Danei Jalobeanu, premisa pentru un dialog interesant și pertinent dintre știința medicală-filosofică baconiană și filosofii înțelepciunii, trecând prin antici și prin moderni.

Transdisciplinarity in Science and Religion înseamnă pentru arealul cunoașterii românești o excepțională culegere de texte gândite pe cele două domenii – știință & teologie – venită ca prag rațional și mediator pentru paradigmele, anterior amintite, impropriu situate de tradiția culturală într-un fals conflict.

Dumitru Matală

„PERSONAJUL ÎN AVENTURA CONDIȚIEI UMANE”

Când, în sfârșit, i-a venit rândul și lui *Herzog*, adică, mai bine zis, am hotărât eu că-i venise rândul, după ce citisem deja și *Darul lui Humboldt*, și *Ravelstein*, și *Trăiește-ți clipa*, și *Iarna decanului* – când, așadar, am socotit eu că-i venise rândul și lui *Herzog*, am încercat o surpriză de proporții cu privire la toate romanele lui Saul Bellow, la toate cele citite de mine, firește. Pentru o mai bună lămurire a cititorului – un alt cititor decât eu, cel care am făcut imprudența – s-ar cuveni precizat, eventual, că *Darul lui Humboldt* a apărut în 1975, că *Ravelstein* s-a publicat în anul 2000, iar *Iarna decanului* în 1982. Și că toate, deci, puteau fi citite numai după 1964, anul în care a apărut *Herzog*. Evident, asta nu scoate din calcul un anume capriciu al oricărui cititor, acela de a citi o carte când are chef el s-o facă, și nu neapărat în ordine cronologică, după anul apariției sale. Capriciu sau libertate care pe mine avea să mă coste, de altfel, și de

care, mai mult ca sigur, aș fi fost scutit dacă n-aș fi avut curiozitatea să parcurg și *Herzog*; ori, și mai bine zis, s-o fi făcut atunci când îi era vremea, nu rândul.

Oricum aș lua-o, totuși, cea dintâi întrebare rămâne una și aceeași: cine să fie personajul ăsta ce-și împrumută numele unei cărți care avea să fie socotită de critică, până azi, de-a dreptul o capodoperă și, pur și simplu, cel mai bun roman al lui Saul Bellow? Imparțial, dar și subtil ironic, autorul notează, înainte de toate, că, spre sfârșitul unei primăveri, „Herzog fu copleșit de nevoia de a se explica, de a se descărca, de a se justifica, se a se detașa” – de a-și face, cum ar veni, un examen interior. Nu-i însă decât o frază introductivă, menită să creioneze cadrul, atmosfera, să sugereze poate și direcțiile viitoarelor interogări. Mult mai caustic este portretul pe care și-l face Herzog însuși: „Deși îi iubea, fusese un tată rău pentru fiica și fiul său. Părinților le fusese un fiu